

Usmenoknjiževni oblici namijenjeni djeci

Zadavec, Karla

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:348616>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-21**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FILOZOFSKI FAKULTET

Karla Zadravec

Usmenoknjiževni oblici namijenjeni djeci

Završni rad

Pula, rujan, 2019.

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI

FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA KROATISTIKU

Karla Zadavec

Usmenoknjiževni oblici namijenjeni djeci

Završni rad

JMBAG: 0303065025 redoviti student

Studijski smjer: Hrvatski jezik i književnost

Predmet: Hrvatska usmena književnost

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Filologija

Znanstvena grana: Kroatistika

Mentor: doc. dr. sc. Boris Koroman

Pula, rujan, 2019.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani _____, kandidat za prvostupnika _____ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom

_____ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

Sadržaj:

1. Uvod	1
2. Metodologija istraživanja	3
3. Usmena književnost	4
4. Usmenost za djecu kroz povijest	6
5. Usmenoknjiževni oblici namijenjeni djeci	9
5.1. Uspavanke	9
5.2. Brojalice	10
5.3. Brzalice	11
5.4. Zagonetke	11
5.5. Rugalice	12
5.6. Priče	12
5.6.1. Bajka	13
5.6.2. Basna	14
5.6.3. Vic	15
5.7. Spomenar	20
5.7.1. Što sve sadrže spomenari	21
6. Zaključak	30
7. Sažetak	31
8. Literatura	32

1. Uvod

Pored književnosti koju su pisali brojni pisci, postojala je i jedna posve drugačija književnost – usmena. Ona postoji od kad postoji i čovječanstvo i predstavlja nematerijalnu kulturnu baštinu koja je zajedničko bogatstvo naroda i čovječanstva. Postoji kod svih naroda, stvarala se usmeno i prenosila se usmenom predajom, točnije, od usta do usta i s koljena na koljeno. Na takav način nastajale su sve književne vrste i oblici koji su danas poznati kao usmeni oblici: bajke, basne, predaje i legende, vicevi, epske i lirske pjesme, anegdote, priče iz života i brojni drugi.¹ Čar ovih oblika leži u činjenici da svaki od njih kod čitatelja ili slušatelja izazove neku emociju. Tako primjerice bajka tješi čovjeka da je nekad davno bilo puno ljepše nego danas – slijepi su dobivali vid, bolesni su ozdravljivali, ružni postajali ljepši, ljudi postajali pametniji, a zlo je uvijek bilo kažnjeno i dobro nagrađeno. Uvlačila je ljude u svijet mašte u kojem su oni stvarali sebi idealan svijet. Šaljive su priče opuštale slušaoce i tjerale ih na smijeh, predaje i legende učile o povijesti, nadnaravnim strašnim stvorenjima, a poneke izazivale i strah. Neupitno je da je tako i danas. No, bez obzira na vrstu priče, svaka od njih nudi neku odgojnu poruku.

Dječja usmena književnost u prošlosti nije bila česta tema proučavanja i nije joj se pridavala tolika važnost kao što joj se pridodaje u današnje vrijeme, prvenstveno iz razloga što se različito shvaćao pojam djeteta i djetinjstva. Djetinjstvo se smatralo prolaznim razdobljem i, u odnosu na odraslost, manjkavo životno doba. Isto tako, djeca su se smatrala politički i gospodarstveno nerelevantni subjekti, pa se istraživanje djece i djetinjstva u humanističkim znanostima ocjenjivalo kao manje vrijedno. Sve to može se povezati s činjenicom da je takva vrsta književnosti bila usmjerena na iskustva, sjećanja i uvide odraslih, točnije starijih ljudi, pa su se balade i pripovijetke, poslovice i zagonetke, igre i običaji te ostali usmenoknjiževni oblici sakupljali od pojedinaca koji su živjeli dugo i zapamtili mnogo. Danas se već više desetljeća usmena književnost za djecu proučava, a tome su dali svoj doprinos Marijana Hameršak² s poviješću istraživanja dječje književnosti, Mirjana Duran³ s

¹ Prema: Dragić, M. (2013.) Općedruštveni značaj usmene književnosti: Utjecaj hrvatske usmene tradicije u suvremenoj književnosti za djecu i mlade. Preuzeto iz: <https://www.bib.irb.hr/631063> (28. 8. 2019.)

² Hameršak, M. (2009). Usmenost za djecu u hrvatskoj etnologiji i folkloristici. Stud. ethol. Croat., vol. 21

³ Duran M. (2004) Spomenar – tradicijski žanr spontane kulture djece i mladih. Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja, Vol. 13 No. 3 (71)

analizom spomenara, Jelena Marković⁴ i njezina rasprava o osobnom mitu, mitu o djetinjstvu i obiteljskom mitu, Ljiljana Marks⁵ s klasifikacijom viceva, Tanja Perić-Polonijo⁶ s usmenom književnošću u udžbenicima i drugi. Upravo poviješću istraživanja dječje usmene književnosti bavila se spomenuta autorica Marijana Hameršak u članku *Usmenost za djecu u hrvatskoj etnologiji i folkloristici (2009)*⁷. Djetinjstvo, iako prolazno, vrlo je važno razdoblje u životu čovjeka u kojem pomoću raznih usmenih oblika uči o životu i kako se nositi s raznim situacijama, pa se ne vidi razlog zašto bi dječja književnost, pa tako i dječja usmena književnost bila manje vrijedna od književnosti za odrasle.

U daljnjem radu donosi se kratak pregled svih žanrova za djecu: uspavanki, brojalica, brzalica, zagonetaka, rugalica, bajki, basni kao i viceva te duljeg i središnjeg poglavlja o spomenarima kao dijela vlastitog istraživanja. U prikupljanju spomenarske građe pridonijeli su sljedeći kazivači: Aleksandra Vuri iz Murskog Središća i njezini spomenari iz 1989. i 1999., Tamara Srnec iz Peklenice sa spomenarom iz 2000., Tina Radek iz Pribislavca sa spomenarima iz 2002. i 2006., Ivana Goričanec iz Svetog Martina na Muri sa svojim spomenarima iz 2005. i 2007., Kristina Škrlec iz Vratišincea i spomenari iz 2005. i 2007., Tia Bakač iz Zasadbrega sa spomenarima iz 2012. i 2014. i Ena Branda iz Murskog Središća sa spomenarima iz 2014. i 2015. godine. Kod analize viceva pripomogli su sljedeći kazivači: devetogodišnja djevojčica Maja iz Čakovca (vic o zecu i kornjači), jedanaestogodišnji i petnaestogodišnji dječaci Matej i Petar iz Šenkovca (vicevi o Muji i bojama i Chuck Norrisu), četrnaestogodišnja djevojčica Petra iz Nedelišća (vic o krtici s kosmodiskom), sedamnaestogodišnji mladić Luka iz Male Subotice s vicevima o Bosancu, Ciganinu i ostalim pripadnicima nekog naroda i četrnaestogodišnji dječak Dario iz Miklavca s vicom o Muji i baki.

⁴ Marković, J. (2008) Osobni mit , mit o djetinjstvu i obiteljski mit u usmenom narativnom diskursu? Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, Vol. 45. No. 2

⁵ Marks Lj. (1991.) Dječji vicevi – mogućnost klasifikacije i interpretacije. Narodna umjetnost: časopis za etnologiju i folkloristiku, Vol. 28 No. 1

⁶ Perić-Polonijo, T. (1985.) Usmena književnost u programu i udžbenicima književnosti. Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, Vol. 22 No. 1

⁷ Hameršak, M. (2009). Usmenost za djecu u hrvatskoj etnologiji i folkloristici. Stud. ethol. Croat., vol. 21

2. Metodologija istraživanja

Nakon što će se u radu definirati usmena književnost općenito, kao i dječja usmena književnost, odnosno tko se sve i na koji način njome bavio, najviše vremena će se posvetiti analizi usmenoknjiževnih oblika, posebice vica i spomenara kao jednih od oblika koji su najmanje istraživani u povijesti, pa i danas. Pokušat će se objasniti koja je svrha takvih oblika u dječjem odrastanju i što djeca iz njih mogu naučiti. S obzirom na to da je djetinjstvo vrlo važno razdoblje u čovjekovu životu, važno je da se dijete već u najranijoj dobi susretne s književnošću, posebice usmenom u kojem ono osim zabave, uči o važnim životnim lekcijama, vrijednostima, pridonese razvitku pamćenja i govora, potiču maštu i izmišljanje novih šaljivih riječi.⁸

Za potrebe ovog rada koristili smo etnografsku metodu istraživanja, odnosno metodu istraživanja na terenu. Kod analize spomenara koristili su se spomenari prikupljeni na području Međimurske županije, točnije okolice grada Čakovca. U prikupljanju građe pomogli su nam poznati stanovnici spomenutog grada i okolice, njihove majke i bake, kolege i prijatelji kao i djeca, a oni su redom: Aleksandra Vuri, Tamara Srnec, Tina Radek, Ivana Goričanec, Kristina Škrlec, Tia Bakač i Ena Branda. Uz pomoć knjige Mirjane Duran pod nazivom *Tradicija spontane kulture djece i mladih - Spomenar i dnevnik* (2004)⁹ i prikupljenih spomenara istražili smo što sve oni sadrže i kakva je trajnost i promjenjivost ovoga žanra. Kod analize viceva koristili smo one prikupljene iz razgovora s djecom također na području Međimurske županije i pokušali ih klasificirati na temelju kriterija koje donosi Ljiljana Marks u svom članku *Dječji vicevi – mogućnosti klasifikacije i interpretacije* (1991)¹⁰. Spomenuti kazivači su imenom: Maja Kovač, Matej Dunjko, Petar Novak, Petra Kutnjak, Luka Srnec i Dario Lepen.

⁸ Prema: Maloča, M. (2018.) Jednostavni književni oblici kao poticaj dječjoj kreativnosti. Magistarski rad. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

⁹ Duran M. (2004) Spomenar – tradicijski žanr spontane kulture djece i mladih. Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja, Vol. 13 No. 3 (71)

¹⁰ Marks Lj. (1991.) Dječji vicevi – mogućnost klasifikacije i interpretacije. Narodna umjetnost: časopis za etnologiju i folkloristiku, Vol. 28 No. 1

3. Usmena književnost

„Usmena je književnost najstariji i najdugotrajniji oblik umjetničkoga stvaranja jezičnim medijem“ (Kekez, 1986).¹¹ Prema Kekezu, do takve se definicije došlo kada su se umjetničke tvorevine podijelile na one koje su nastajale usmenim načinom i koje nazivamo *usmenom književnošću* (u prošlosti poznatijom pod nazivom *narodna književnost*) i na one koje su tvorene tehnikom pisma, pa ih nazivamo *pisanom književnošću*. U svakomu su narodu trajala oba tipa književnosti no s obzirom na određeno razdoblje uvijek je jedna „nadvladala“ drugu. Pa tako je primjerice u agrafijskomu periodu postojalo samo usmeno stvaralaštvo dok je pojava pisma pridonijela značaju pisanog književnog stvaralaštva. Književnost o kojoj se ovdje govori i raspravlja, zacijelo je stara onoliko koliko i svijest o nacionalnomu identitetu. Svi gore ranije spomenuti usmenoknjiževni oblici očituju duboku starost i predmet su izučavanja znanosti o književnosti no za razliku od pisane književnosti, usmena se književnost proučavala unutar drugih disciplina: etnologije u prvom redu (koja je gleda samo kao dio narodnih obreda i običaja), zatim kulturologije, antropologije, historiografije, sociologije, psihologije, muzikologije, lingvistike i još neke druge.¹²

Usmena se književnost kroz povijest različito nazivala, a termin je ovisio o dotičnu razdoblju. Nijedna književnost nije ni približno tako često mijenjala svoje ime kao što je to bilo s književnošću koju u novije vrijeme zovemo *usmenom*, a koja je uvijek bila poznata pod nazivom *narodna*. Za to je vrijeme pismom ostvarena književnost posvojila pravo da bude nazivana samo *književnost*. Takva se književnost nazivala još i *umjetnom* i *umjetničkom*. Pri tome je usmena osim narodnom nazivana i *pučkom*, čime se izricalo da živi u „manje civiliziranoj, ruralnoj sredini gotovo kao prirodna i ne toliko individualna kreativna pojava“ (Kekez, 1986). Primjenjivan je termin *tradicionalna književnost* kao i *seljačka* i *anonimna* radi isticanja opozicionalnosti pisanomu stvaralaštvu. Ipak, uza svu brojnost naziva usmena je književnost najdulje i najčešće nazivana *narodnom književnošću* u čijem se imenu ističe da je tu književnost stvarao narod i da ju je s koljena na koljeno prenosio novim generacijama. Donekle je sličnog konceptijskog značenja termin *folklor* koji već etimološki (*folk* – narod i *lore* - znanje) pretpostavlja kolektivno narodno znanje, ali

¹¹ Kekez, J. (1986). Usmena književnost u: Uvod u književnost (priredili Zdenko Škreb – Ante Stamać), Globus, Zagreb, str. 133 - 140

¹² Prema: Kekez, J. (1986). Usmena književnost u: Uvod u književnost (priredili Zdenko Škreb – Ante Stamać), Globus, Zagreb, str. 133 - 140

sam pojam ima više značenja: upotrebljava se kao predmet znanosti i kao sama znanost. Isto tako folklor označuje ukupnost narodne duhovne kulture, dakle obuhvaća sve oblike tradicijski prenošene umjetnosti: književne (verbalne), glazbene, plesne, dramske, likovne. Ukupnost usmenoknjiževnoga sustava tvore sljedeći oblici: lirska pjesma, epska pjesma, pripovijetka, drama, retorika, poslovica i zagonetka, a svaki se od ovih oblika opet može podijeliti na manje grupe¹³ no mi ćemo se zadržati samo na onima koji su namijenjeni isključivo djeci.

¹³ Prema: Kekez, J. (1986). Usmena književnost u: Uvod u književnost (priredili Zdenko Škreb – Ante Stamać), Globus, Zagreb, str. 152

4. Usmenost za djecu kroz povijest

Istraživanja usmenosti za djecu u hrvatskoj su se etnologiji i folkloristici odvijala u okviru dvaju ogranaka: u okviru interesa za djecu, ponajprije dječjeg folkloru s jedne strane i u okviru rasprava o usmenosti odnosno usmenoj književnosti s druge strane. I u jednom i u drugom pristupu usmenost za djecu imala je status rubne istraživačke teme. U svom radu Hameršak (2009) ističe kako je u novije vrijeme došlo do pojave radova u kojima se po prvi put raspravlja o odnosu dječjeg folkloru prema svijetu odraslih, točnije kakvu su ulogu pri tom imali odrasli kao i razlikovanje između tradicijskih usmenoknjiževnih oblika namijenjenih djeci i onoga što djeca izgovaraju svakodnevno, spontano kroz razgovor. Interes radova bio je usmjeren na forme za koje se pretpostavljalo da ih djeca nigdje organizirano ne uče nego ih preuzimaju u izravnom kontaktu jedni od drugih: kroz igru na igralištima, u dječjim vrtićima i školama...¹⁴ U daljnjem radu donosimo pregled tko se sve i na koji način bavio usmenoknjiževnim žanrovima namijenjenim djeci.

Hameršak (2009) tako u prvom redu izdvaja Zoricu Vitez, hrvatsku etnologinju i dugogodišnju ravnateljicu i znanstvenu savjetnicu Instituta za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu koja u svom radu opisuje repertoar svoje kćeri prije svakodnevne komunikacije u grupi vršnjaka. Najprije se osvrće na pitanja u kolikoj su mjeri sama djeca zapravo stvaraoci folkloru, a zatim raspravlja o pjesmicama koje se izvode uz ritmički naglašene pokrete ruku za koje se sa sigurnošću može reći da su ih stvorila djeca. Slično tomu hrvatska folkloristica Tanja Perić-Polonijo (Hameršak, 2009) u uvodnom dijelu teksta ističe teme koje će folkloristi i etnolozi proučavati: „folklor odraslih preko djece, transformacije tradicijskih folklornih motiva i folklor stvaran specifično za djecu“. Na kraju rada spominje obilježja dječjeg repertoara i tipične dječje usmenoknjiževne forme. Ljiljana Marks (Hameršak, 2009) pak u svom radu raspravlja o mogućnostima i problemima klasifikacije dječjih viceva. Spomenuta istraživanja izrasla su iz projekta *Interakcija folklornih tradicija i suvremene kulture* današnjeg Instituta za etnologiju i folkloristiku koje su naše znanstvenike približile svjetskim tijekovima. Nadalje, Ivan Lozica i Ljiljana Marks (Hameršak, 2009) izdvajaju nekoliko ključnih izvorišta početaka istraživanja gradskog folkloru, pričanja o životu i dječjih kazivanja, istraživača ili skupine istraživača. Istraživanje djece i djetinjstva u

¹⁴ Prema: Hameršak, M. (2009). Usmenost za djecu u hrvatskoj etnologiji i folkloristici. Stud. ethol. Croat., vol. 21, str. 234

humanističkim i društvenim znanostima ocjenjuje se kao manje vrijedno jer se na djetinjstvo gleda kao „prolazno životno doba“, „a status djece kao politički i društveno nerelevantnih subjekata“.¹⁵

Radovi o usmenosti za djecu slično kao i u području folklora za djecu dugo su bili na rubovima istraživačkog interesa. Folkloristika je kao i etnologija vrlo dugo bila usmjerena na iskustva i uvide odraslih, štoviše, starijih ljudi. Iznimka su bila tek istraživanja uspavanki koja su se provodila gotovo kontinuirano. Unatoč rubnom interesu za djecu i mlade, u hrvatskim etnološkim i folklorističkim tekstovima ipak nalazimo brojne primjere kazivanja djece, a to može potvrditi i činjenica da je najstarija hrvatska zbirka usmenih pripovijedaka, *Narodne pripovjedke* Matije Valjavca (1858) nastala na temelju učeničkih kazivanja. Seoska su djeca krajem 19. stoljeća pomagala što iz odgojnih, što iz praktičnih razloga svojim majkama u lakšim poslovima, pa nisu mogla izbjeći pjesme i priče koje su se u tim prigodama izvodile, a koje su i dan danas ostale nepoznate, pa se iz toga zaključuje da nije bilo razlike između dječje i odrasle publike već su svi slušali isto. Hameršak (2009) prenosi dio monografije Milana Langa o životu u Samoboru krajem 19. stoljeća koja donosi vrlo iscrpan opis pripovjedačke situacije:

*„U dugim zimskim večerima **trebi (čeha) se perje**. Tim se poslom zabavlja **ženska čeljad**, a katkad i **djeca**. Dosadan je to posao. Da ga sam činiš, lako bi u za nj i zaspao. Da se i perje ugodnije trijebi, dolaze **susjede** jedna drugoj u pomoć, a uz to ugodno sprovedu duge zimske večeri. Kad se pri tom poslu nađe i **djevojaka**, eto ti za njima i **momaka**, ali ne da i oni posjedaju za stol i pomognu trijebiti perje, već posjednu oko peći ili u kut sobe, te začas raspredu živahan razgovor s onima oko stola. Tko umije pričati, šaliti se i bockati, taj vodi glavnu riječ, a drugi mu pripomažu. Tu se kazuju i rešetaju **dnevni događaji, pjevaju se popijevke, pričaju priče od strâhov, o dusima i coprnicama**“ (Lang 1992:576–577 – istaknula M. H.)¹⁶*

Iz njegovih je opisa, međutim, nejasno jesu li priče o duhovima, strahovima i coprnicama koje su djeca slušala zajedno s odraslima bile predaje ili bajke, budući da se neka od nadnaravnih bića pojavljuju i u jednoj i u drugoj vrsti priča, ali veći dio ih povezuje s predajama. Osim prema sižeju, pričanja koja su djeca slušala mogu se odrediti i s obzirom na to koji im se osjećaji pridružuju u danim tekstovima. Bajke, za

¹⁵ Prema: Hameršak, M. (2009). Usmenost za djecu u hrvatskoj etnologiji i folkloristici. Stud. ethol. Croat., vol. 21, str. 234 - 240

¹⁶ Isto, str. 244

razliku od predaja zbog svog nadnaravnog ambijenta kod slušatelja/primatelja ne izazivaju ni jezu, niti strah. No, zabilježene su i pojedinačne reakcije u kojima su djeca, prema jednom savjetniku, nakon „pripovijedanja priča o čovjeku bez glave, vilama i vilenjacima po cijele noći uzdisala i cvilila“. Prema zaključku kojeg navodi Hameršak (2009) na kraju svoga rada, može se izdvojiti činjenica da su djeca kroz povijest „slušala iste priče kao i odrasli te kako je u danim kulturama razlika između njih bila bitno manja nego danas“. Ističe dalje kako se predaje nisu u njezinom radu „izdvojile u odnosu na druge usmene žanrove zato što su prevladavale tim korpusom, već stoga što se pripovijedanje predaja u tekstovima iz tog razdoblja prepoznavalo kao kočnica modernizacijskih procesa“. Za razliku od bajki koje su u tom razdoblju smatrane neproblematičnim pričama, „pripovijedanje predaja se u istom tipu publikacija pod utjecajem shvaćanja da su one dio zbiljskog svijeta i znanja naroda nastojalo regulirati i reducirati“¹⁷.

¹⁷ Prema: Hameršak, M. (2009). Usmenost za djecu u hrvatskoj etnologiji i folkloristici. Stud. ethol. Croat., vol. 21, str. 240 - 247

5. Usmenoknjiževni oblici namijenjeni djeci

5.1. Uspavanke

Krenemo li od same definicije uspavanka nailazimo na onu Vladimira Anića¹⁸ koji u svom *Rječniku hrvatskoga jezika* kaže da su uspavanke „pjesme kojima se uspavljaju djeca“. Preko njega možemo doći do enciklopedijske natuknice koja uspavanke opisuje kao „popijevke kojima se uspavljuje dijete“, a koje su „obično jednostavne strofne građe s melodijom koja se opetuje, u polaganom tempu i karakterističnom jednakomjernom ritmu kojim se oponaša zibanje zipke“¹⁹ te leksikonske natuknice koja ih opisuje kao „kraće vokalne skladbe mirna i nježna ugođaja kojima se uspavljuje dijete.“²⁰ One su vjerojatno jedna od rijetkih usmenih vrsta koje se i dalje izvode u istom kontekstu od njihova prvog bilježenja. Dakle, za razliku od brojalica, brzalica, viceva i ostalih usmenih oblika one ne doživljavaju inovacije i različite interpretacije. Uspavanke ulaze u kategoriju pjesama koje opjevavaju tipične ljudske situacije, odnosno čovjekov odnos prema ljubavi i životu, pa ulaze u kategoriju obiteljskih tema. Često su pjevane u osmercu ili desetercu s učestalim ponavljanjem sličnih stihova koji su u izvedbi namijenjeni pripjevu (nina, nuna i sl.) Pripovjedač je uglavnom majka ili neka druga bliska ženska osoba u obitelji, a pjesma je uvijek namijenjena djetetu. Sama izvedba uspavanka može biti samostalno pjevanje, pjevušenje, recitiranje ili ritmičan govor. Taj govor, odnosno zvukove, dijete povezuje u riječi, a potom riječi počinju dobivati i neka značenja. Korisne su za djecu jer se na taj način povezuju s roditeljima i osjećaju njihovu blizinu, pa lakše utonu u san.²¹ Botica dodaje kako „uspavanka najčešće bira riječi koje ritmički i sadržajno privlače pozornost djeteta. Brzo se mijenjaju sudionici lirskoga događanja i time postižu očekivani učinci pjesme.“ (Botica, 1995, str. 19) Primjer uspavanke koju navodi glasi: „*Dede, dede na konja, na šenicu, na polja. Plješći, plješći, otac gre, nosi maloj kokole i jednoga janjca ki po polju tanca i jednoga kozlića – ne dočeka! Božića*“²² ... i tako dalje dok dijete ne zaspi.

¹⁸ Anić, V. (2000.) Rječnik hrvatskoga jezika. LZ Miroslav Krleža i Školska knjiga, Zagreb.

¹⁹ Opća enciklopedija Jugoslavenskog leksikografskog zavoda 8 Š-Žva, ur: Josip Šentija, Zagreb, 1982., str. 412

²⁰ Hrvatski opći leksikon, Leksikografski zavod Miroslava Krleže, Zagreb, 1996., str. 1040

²¹ Prema: Predojević, Ž. (2012.) Narodne usmene uspavanke u suvremeno doma – od klasifikacije do izvedbe. Filozofski fakultet Sveučilišta u Pečuhu, str. 205 - 206

²² Botica, S. (1995.) Hrvatska usmenoknjiževna čitanka. Školska knjiga, Zagreb, str. 19

5.2. Brojalice

Kekez brojalice upisuje kao tekstove koji nemaju nikakav logički smisao već je svrha dobivanje zvukovnog ugođaja nabranjem elemenata prema etimološkoj podudarnosti. Nazivaju se tako jer se nabrajaju zvukovni elementi ostvarujući na taj način ritmičko-akustičko-muzički ugođaj. „Izvan toga ona nema nikakav drugi sadržaj – izražajno ostaje unutar jezika, ne zanimajući se za jezična značenja.“²³ Osim te zvukovne komponente, brojalice promiču asocijacijske sposobnosti te razvijaju i ubrzavaju misaoni proces: izvor su novih ideja, lako se pamte i odlikuju lakoćom izgovora, pridonose pravilnom izgovoru pojedinih slogova, pomažu u govornom razvitku, bogate dječji rječnik i motiviraju djecu da govore slobodno i tečno.²⁴

Botica u svojoj *Hrvatskoj usmenoknjiževnoj čitanci* (1995) potvrđuje Kekezove riječi i dodaje kako je brojalice „kao mala književna struktura unutar veće strukture, oblik pjesme u kojoj se izgovaraju formule – brojanjem od višega naniže“. (Botica, 1995, str. 268) Dodaje dalje da je ona „dugačak niz odabranih riječi, imenica sa svojim glagolskim istokorjenom izvedenim uvijen nastavkom –ov u kojem je značenjsko poslije imenica gotovo uvijek priroda, čovjek, obitelj, sveto, nepovoljno za čovjeka“. (Botica, 1995, str. 269) No, osim slučajnih i namjerno ostvarenih etimoloških podudarnosti sadrži još i nazive stranih ili inače nerazumljivih ali rimovanih riječi. Botica daje primjer jedne od najpoznatije brojalice Matije Vrbovca pod nazivom *Šibum Šibovala*: „*Šibum šibovala, kamen kamovala, trnom trnovala, bičum bičovala, hižom hižovala...*“ (Botica, 1995, str. 269) Isto tako, donosi primjer kraćih dječjih brojalice koje su lake, razigrane i razumljive. Općeljudska su pojava i poznate u svim krajevima Hrvatske. „Svoju punu izražajnost i ulogu pokazuju ponajprije u izvedbi, natjecanju u igri, što boljim govornim ostvarenjima.“ (Botica, 1995, str. 273). Brojalica koju spominje ide ovako: „*1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 izašao bijeli mjesec, na mjesecu stolica, na stolici kraljica. Ja joj velim dobar dan, ona meni – moraš van! Ja joj velim sretan put, ona meni – marš u kut!*“²⁵

²³ Kekez, J. (1986.) *Usmena književnost u: Uvod u književnost* (priredili Zdenko Škreb – Ante Stamać), Globus, Zagreb, str. 163

²⁴ Prema: Kekez, J. (1986.) *Usmena književnost u: Uvod u književnost* (priredili Zdenko Škreb – Ante Stamać), Globus, Zagreb, str. 163

²⁵ Botica, S. (1995.) *Hrvatska usmenoknjiževna čitanka*. Školska knjiga, Zagreb, str. 273

5.3. Brzalice

Prema Botici brzalice su „omiljena igra i govorno umijeće s inicijacijskom ulogom. Pronalazile su se riječi i jezični sklopovi koji su zahtijevali poseban ritam, najčešće ubrzan. Tada je u ostvaraju – izgovoru – mogao uspjeti samo onaj tko nije imao govorne mane, tko je znao intonacijske vrednote hrvatskoga jezika. Uloga je takvih tekstova najčešće odgojna (didaktična i edukativna).“²⁶ Funkcija brzalice je učvršćivanje koncentracije, memoriranja, ali i čistoće izgovora. Riječi zahtijevaju posebnu govorničku spretnost, tj. uvijek su građeni tako da je u izgovoru potrebno ulagati napor kako bi se izgovorne prepreke prevladale.²⁷ Tekstovi su stoga građeni s potrebom ulaganja retoričkoga napora kako bi se izgovorne prepreke mogle prevladati. Kekez navodi primjer brzalice s jednosložnim riječima, to jest, s onima koje započinju istim suglasnikom, pa riječi valja kombinirati i memorirati kako bi se mogle tečno izgovoriti: „*Jesi li ti to tu, jeli li to tu ti, jeli li tu to ti? Jesi li ti to tu, jeli li to tu ti, jeli li tu to ti? Jesi li ti to tu, jeli li to tu ti, jeli li tu to ti?*“ (Kekez, 1986., str. 166) Takav primjer je u funkciji razvijanja sposobnosti kombiniranja, razvijanja fleksibilnosti i svježine duha, a prikladan je i za uvježbavanje dikcije. Botica navodi sličan primjer brzalice s istim početnim suglasnicima u kojima je potrebna izrazita govornička spretnost: „*Petar Petru petlju pleo, a to znači da je sjeo, da tri dana nije jeo, da se Petar strašno smeo, dok je Petru petlju pleo. Dok je petlju ispetljao, sav se u nju zapetljao.*“²⁸

5.4. Zagonetke

Zagonetka (zganka) je prema Botici „minijaturna je književna forma binarne strukture, sastavljena od pitanja (zagonetljaj) i odgovora (odgonetljaj)“ (Botica, 1995). Dodaje dalje kako su one nastajale zbog ljudske potrebe da se neke životne zgode „formuliraju i sakriju u zamršene tipove alegorijskoga, metonimijskoga i metaforičnoga značenja“, pa se takve ponude odgonetačima između kojih se onda javlja igra. Vrlo je važna stavka u zagonetkama skrivanje upitnoga dijela tako da nijedna riječ u pitanju ne smije biti riječ iz odgovora, pa se do rješenja može doći samo prirodnom logikom, naporom zdravoga i bistrog uma. Odgovor na pitanje

²⁶ Botica, S. (1995.) Hrvatska usmenoknjiževna čitanka. Školska knjiga, Zagreb, str. 274

²⁷ Nikolić, D., Botica, S. (2007.) Brzalice i brojalice (analiza najnovijih zapisa). Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb.

²⁸ Botica, S. (1995.) Hrvatska usmenoknjiževna čitanka. Školska knjiga, Zagreb, str. 274

uglavnom je jedna riječ (najčešće imenica), a odgonetač je taj koji uživa u postupnom otkrivanju tajne.²⁹ Kekez nadopunjuje Boticu pa ističe kako su zagonetke „svjetski kulturni fenomen“ jer su ih poznavale i najstarije kulture svijeta. Nekada su se koristile kod inicijacijskih obreda kod kojih se provjeravala intelektualna zrelost mladih. Danas se zagonetke uglavnom koriste kao zabava i jedan su oblik dječje igre. Nastavnici ih često koriste za stvaranje raspoloženja prije obrade određene građe, a također su i pogodan materijal i sredstvo natjecanja u raznim kvizovima. Metaforički suodnos zagonetljaja i odgonetljaja ilustrira na ovom primjeru: „*Cijelom svijetu jedan tanjur dosta. – Sunce*“ (Sunce ima oblik tanjura i kao što jelo održava čovjekov život, tako i Sunce održava ljude na životu).³⁰

5.5. Rugalice

Jedne od manje upotrebljivanih retoričkih oblika su takozvane rugalice za koje Kekez ističe da sadrže komponentu uvjeravanja nekoga u nešto. Ruglu se podvrgavaju ljudske slabosti svih vrsta – od lijenosti, nemoralna, laži, preko pijanstva, mentaliteta i dr. Izražavaju odnos prema drugome i drugačijemu.³¹ Dječje rugalice su prema Botici lako pamtljive, a to je olakšano time što su „i stvaraoci, i izvođači, i recipijenti tekstova djeca“ (Botica, 1995, str. 276). Navodi dalje, da postoje rugalice koje nastaju o nekome kraju ili pak ljudima i one su obično ironično i satirički intonirane. Netrpeljivost i nepodnošljivost potiče gotovu svaku anegdotu iz koje se vidi rugalačko. Primjer rugalice koju navodi: „*Tužibaba Reza, dobiš komad mesa. Tuži još – dobiš groš, pa si kupi dugi nos, pa si kupi rubac, pa zaveži gubac.*“³²

5.6. Priče

Za priče je neosporno reći da postoje od kad postoji i čovječanstvo. Ovdje je ona prema Botici „skupni izričaj za sve tipove usmenog pripovijedanje koji se u teoriji i poetici usmene književnosti pojedinačno zovu bajka, priča i pripovijest, šala i pošalica, predaja i legenda, anegdota, vic i basna“ (Botica, 1995). Ono što je važno kod pričanja je da je pričalac, koji ujedno i ne mora biti stvaralac priče, upravlja cijelim pričalačkim postupkom pa može svojom vještinom improvizacije, geste i mimike, boje

²⁹ Prema: Botica, S. (1995.) Hrvatska usmenoknjiževna čitanka. Školska knjiga, Zagreb, str. 281

³⁰ Prema: Kekez, J. (1986.) Usmena književnost u: Uvod u književnost (priredili Zdenko Škreb – Ante Stamać), Globus, Zagreb, str. 175

³¹ Isto, str. 167.

³² Botica, S. (1995.) Hrvatska usmenoknjiževna čitanka. Školska knjiga, Zagreb, str. 277

i visine glasa, dodavati i oduzimati, širiti i sužavati priču (fabularni dio) da bude što uspjelija. Svjestan je da će njegovo slušateljstvo priču prihvatiti samo ukoliko će zadovoljiti njihov ukus, znatiželju i potrebe. Ne samo da će oni tu priču prihvatiti, već će, ako se za to odluče, unijeti neke promjene kako bi je učinili još boljom i uspjelijom.³³

5.6.1. Bajka

Od svih usmenoknjiževnih prozних oblika namijenjenih djeci, bajka je zasigurno najpoznatiji i najpoželjniji, a isto tako i najistraživaniji oblik prvenstveno zbog svoje fabularne neuobičajenosti i zanimljivosti. Kako je Kekez opisuje, ona je „najdulji prozni narativni oblik čija je struktura kompleksnija od ostalih pripovjednih prozних tipova“ (Kekez, 1986, str. 183). Ono što zaista djecu privlači kod čitanja jesu neodređena čežnja za pustolovinom, za odlaskom u daleki nepoznati svijet, suprotstavljanje nevinosti i zlobe, marljivosti i lijenosti, ljepote i rugobe, snage i slabosti u kojima oni sebi stvaraju simpatije i antipatije. Ono što odstupa od realnog života, a djeci stvara predodžbu o svijetu kao nečemu čudesnom jest činjenica da seoski momak preko noći postane kralj, a siromašna napuštena djevojka – kraljica. Tako bajka potiče pritajene želje i nade, vjeru u izvanredne događaje, očekivanje nečega posebnog, uzbudljivog pa slični snu. San o toj velikoj divnoj pustolovini zrači i danas iz bajka pa su zbog toga one i „danas žive za suvremenu djecu našega doba.“³⁴

S ovime možemo povezati i poglavlje *Svijet bajke i dijete* Maje Bošković-Stulli koja u svojoj knjizi *Usmena književnost nekad i danas*³⁵ iznosi primjere izazivaju li bajke odnosno nadnaravna bića i njihovi zločini strah kod djece. Tako Bošković-Stulli u svom radu (1983) ističe roditelje i autore koji se tuže na bajke u smislu da su ona „strašila“ od kojih se djeca ježe. Pa tako kritiziraju Ivicu i Maricu da uče djecu da je baka vještica (Marica baca baku u peć jer je htjela pojesti Ivicu), a vještice treba paliti. Nadalje, Crvenkapicu smatraju neprimjerenom jer djeca dobivaju paničan strah pred blagim životinjama kao što je pas, a isto tako odbijaju ići na Maksimir jer bi ih putem u šumi mogao pojesti vuk. Pojedini autori primjećuju da strah djece uzrokuje i

³³ Prema: Botica, S. (1995.) Hrvatska usmenoknjiževna čitanka. Školska knjiga, Zagreb, str. 147

³⁴ Prema: Bošković-Stulli, M. (1983). *Svijet bajke i dijete*. U: *Usmena književnost nekad i danas*. Beograd: Prosveta, str. 192 - 194

³⁵ Bošković-Stulli, M. (1983). *Svijet bajke i dijete*. U: *Usmena književnost nekad i danas*. Beograd: Prosveta

užasne ilustracije – slike razjapljenih i krvavih vučjih ralja, mrlje krvi i druge, pa smatraju da se očito „ilustratori izrazito trude prikazivati strašne nakaze i okrutnosti“. Jedan od roditelja drži da bi »i Grimma i druga rđava pera iz njemačke i austrijske ropotarnice trebalo zaista već jednom baciti na smetište« (Bošković-Stulli, 1983). Bajka *Vjerni Ivan*, opet nije primjerena djeci jer otac u jednoj epizodi kolje svoju djecu što ostavlja posljedice na nježnu dječju emocionalnost koji imaju apsolutno povjerenje u roditelje. *Crvenkapica* je s odgojnog gledišta izrazito štetna, jer poslušnost roditeljima ne bi smjela biti motivirana strahom od jezive kazne u obliku vučjih ralja. Simone de Beauvoir (Bošković-Stulli, 1983) sjeća se iz svog djetinjstva: »španjolske čizme od užarena željeza koje su patuljci obukli maćehi Snjeguljičinoj, vatra na kojoj je Lucifer pekao grešnike nikada u meni nisu izazivale sliku o tjelesnim bolovima. Ljudožderi, vještice, demoni, maćeha i krvnici, ta neljudska bića simbolizirala su jednu apstraktnu moć, a njihovo mučenje apstraktno je objašnjavalo njihov pravedni poraz.« Bošković-Stulli je dodala i sjećanje iz vlastitog djetinjstva: »s osam godina pročitala sam nadušak Grimmovu bajku o čovjeku koji je po svijetu tražio strah. Ova bajka, znam to iz svoga sjećanja, blagotvorna je terapija od straha. Zajedno s budalastim momkom koji ne pozna strah, s tom divno izmišljenom burlesknom figurom, svladavala sam jezu, igrala se njome, komikom sam se suprotstavila obješenima i mrtvačkim lubanjama u ukletom dvorcu. Nisam se poslije čitanja ni plašila ni trzala u snu, ali sam tu bajku zapamtila kao intenzivan književni doživljaj iz svog djetinjstva.«³⁶ Ne može se poreći da bajke, bez obzira kojem narodu pripadaju, zaista sadrže i drastične motive no oni kod djece zasigurno ne izazivaju strah već možda potajnu želju za suočavanjem s tim istim „strahom“ (vješticom, vukom...)

5.6.2. Basna

Basne su kako ih Kekez opisuje „novele o životinjama, rjeđe i o stvarima čija je specifičnost u tomu što su nosioci radnje životinjski likovi, preko kojih se, posredno prikazuju ljudski karakteri“ (Kekez, 1995). Paraboličnost čini basnu antipodom bajci, pa za nju nije, kao za bajku, karakteristično slikovno mišljenje, u apstraktnim već stvarnim predodžbama. Basna prema Botici načelno počiva na „strogim uzročno-posljedičnim svezama, prirodnoj logici stvari, ništa nije prepuštano slučaju niti je

³⁶ Prema: Bošković-Stulli, M. (1983). *Svijet bajke i dijete*. U: *Usmena književnost nekad i danas*. Beograd: Prosveta

nemotivirano. Svaki lik ima svoj kut gledanja i obzire se samo na ono što je njemu korisno“ (Botica, 1995). To se, dakako, suprotstavlja drugim likovima. U basnama likovi obično gledaju kako da zaštite svoje osobne interese - kad su pobijeđeni nastoje pronaći načine kako da uzvrate istom mjerom. Junak u basni koji ne poštuje prirodne zakonitosti biva kažnjen stoga je sadržaj basne blizak onome iz predaje ili bajke. Basne su napisane kako bi nasmijale svakog čitatelja, kako starijeg tako i mlađeg, no osim smijeha one pokušavaju djecu naučiti važnim životnim lekcijama, dijete uči i o sebi i svojim osjećajima, pomaže mu da i samo izrazi svoja očekivanja, želje i strahove. Kao i bajke, potiču uočavanje pravih vrijednosti kao što su moralnost, hrabrost, odanost, snalažljivost i slično.³⁷

5.6.3. Vic

Vic je dio jedne od najstarijih pripovjedačkih tradicija, a danas i jedna od najvitalnijih i ravnopravnih usmenoknjiževnih vrsta. Nedvojbeno je da su dječji vicevi neizostavan i vrlo živi dio svakodnevnog dječjeg verbalnog komuniciranja (Marks, 1995). Botica ga opisuje kao „kratku priču kojom se duhovito zahvaća neka zgodica iz života i svodi na lakoodgonetljivu poantu“ (Botica, 1995). Svima im je za postojanje bitna zajednička verbalna tehnika, dakle govor, a funkcija i cilj su im da izazovu smijeh (Marks, 1991). Problem koji se javlja kod vica kao jednog od žanra namijenjenog djeci jest problem njegove klasifikacije.

Ljiljana Marks u svom članku *Dječji vicevi – mogućnosti klasifikacije i interpretacije*³⁸ navodi neke od mogućih načina razvrstavanja dječjih viceva prema kojima će se onda pokušati razvrstati vicevi prikupljeni iz razgovora s djecom u dobi od 9 do 17 godina. Kao prvi primjer Marks (1991) navodi formalnu strukturu prema kojoj ih onda možemo dijeliti kao zagonetke, pitalice, viceve, torza šaljivih priča, te unutar svake od tih grupa izdvajati podgrupe. Jednakopravno bismo tu građu mogli razvrstati prema likovima (Mujo i Haso, profesionalne grupe, životinje...), ali kako se pojedini likovi vrlo bezbolno sele iz jedne teme u drugu (pa čak i iz jedne formalne strukture u drugu: pitalica/vic), ni to ne bi bilo pravo i potpuno rješenje.³⁹ Evo primjera

³⁷ Prema: Botica, S. (1995.) Hrvatska usmenoknjiževna čitanka. Školska knjiga, Zagreb, str. 228 - 229

³⁸ Marks, Lj. (1991.) Dječji vicevi – mogućnosti klasifikacije i interpretacije. Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, Vol. 28 No. 1

³⁹ Isto, str. 215

takve podjele vica kojeg nam je prilikom razgovora ispričala devetogodišnja djevojčica Maja iz Čakovca:

Ide zec šumom i sakri bocu soka u grm i na njoj napiše: „Ovo nije sok“. Sljedećeg jutra zec je izvadio bocu koja je bila prazna i na njoj je pisalo: „Kornjača ga nije popila“.

Ovo je primjer vica kojeg bi vrlo jednostavno bilo uvrstiti u grupu životinja, no uzmemo li u obzir da se zec i kornjača pojavljuju i u vicevima u kojima se pojavljuju i drugi likovi ili stvari, mogli bi se složiti s Ljiljanom Marks kada kaže da ovakva podjela nije potpuna i prihvatljiva.

Možda je, kako Marks tvrdi, premda ne misli da je to potpuni i dostatni način, najprihvatljiviji i najpraktičniji pregled prema temama, što na izvjestan način sugeriraju i sama djeca, najavljujući temu vica ili tek njegov naslov (Marks, 1991). Djecu smo tijekom razgovora upitali koje su to najčešće teme viceva koje međusobno pričaju jedni drugima, odnosno tko su glavni akteri, pa smo uglavnom dobili iste odgovore. Najveći broj djece pamti i poznaje viceve o Muji i Hasi, a zatim o šaljivom Perici i malom Ivici. Ponešto starija djeca uglavnom pričaju viceve u Chuck Norrisu, Bosancima i pripadnicima drugih naroda. Kad smo, međutim, tako pokušavali razvrstati viceve iskorištene za ovaj rad, a prikupljene od same djece, izbrojali smo popriličan broj tema, od kojih se neke preklapaju, pa mogu pripadati i jednoj i drugoj temi ovisno o sklonostima samih kazivača i slušatelja. Primjer podjele vica prema temi donose nam jedanaestogodišnji i petnaestogodišnji dječaci Matej i Petar iz Šenkovca:

Mujo, da li je crna boja boja?

- *Jest.*

Da li je bijela boja boja?

- *Jest.*

E onda ja imam crno bijeli televizor u boji.

lli

Chuck Norris je jednom poslan na sud - sudac je priznao krivnju.

Pogledamo li ova dva primjera, drugi je svakako pravi primjer podjele prema temi, tj. u ovom slučaju o Chuck Norrisu, no pogledamo li pobliže prvi primjer uvidjet ćemo da

on može biti vic o Muji isto tako kao i vic o bojama, ovisi tko bi koju temu smatrao dominantnijom. Iz ovih primjera možemo zaključiti kako i u ovoj podjeli nailazimo na brojne poteškoće i nepravilnosti.

Nadalje, Marks (1991) raspravlja o vicevima u obliku pitalica. Po strukturi su to dvočlane pitalice tipa pitanje/odgovor. Pitalica i jest koncipirana tako da se ne može dati pravi odgovor osim ako ga publika već ne zna, a tada nema poante, pa ni vica (Marks, 1991). Dakle, da bi vic bio pravi, odgovor mora biti potpuno nelogičan, nepredvidiv i apsurdan. Taj nepredvidljiv odgovor koji je tražen uviđamo u primjeru dobivenim razgovorom s četrnaestogodišnjom djevojčicom Petrom iz Nedelišća koja nam je ispričala vic u obliku pitalice:

Što je to malo smečkasto s bijelom crtom na leđima, a kopa po zemlji? – Krtica s kosmodiskom.

S obzirom na to da se pitalice uglavnom uvijek prepisuju mlađim naraštajima jer su lakše shvative od viceva, ovo je primjer pitalice za koje se sa sigurnošću može reći da je neodgovoriva za mlađu djecu u dobi između sedme i desete godine. Neosporno je reći da su im one razumljivije i smješnije u odnosu na primjerice viceva o Chucku Norrisu, budući da još u potpunosti ne vladaju jezikom i ne prepoznaju značenja pojedinih riječi, no prilikom odabira pitalica svakako treba pripaziti na njezinu „težinu“.

Sljedeća tri vica dobivena od strane sedamnaestogodišnjeg mladića Luke iz Male Subotice, vrlo su zanimljiva za interpretiranje lika Bosanca ili pripadnika neke druge etničke grupe kao i Roma – koji se u vicevima nazivaju Cigani, ili, u novije vrijeme i kod djece specifično - Cigići, jednih od najčešćih aktera brojnih viceva koje pričaju nešto starija djeca. A vicevi idu ovako:

- 1) *Hvali se Amerikanac Bosancu kako njegova država stalno napreduje, kako se kod njih sve bolje i bolje živi, pa kaže: „Evo već sutra mi ćemo živjeti bolje nego danas.“ A Bosanac mu odgovara: „Nije to ništa, mi već danas živimo bolje nego što ćemo živjeti sutra.“*
- 2) *Vozili se Bosanac, Japanac, Amerikanac i Nijemac u avionu. Sada svaki od njih mora da skoči iz aviona bez padobrana. Prvi ide Amerikanac: „U ime Amerike i Amerikanaca ja skačem na glavu iz aviona bez padobrana.“ I ode on. Drugi ide Nijemac: „U ime Nijemaca i Njemačke ja skačem iz aviona na*

glavu bez padobrana.“ I ode i on. Na kraju su ostali Bosanac i Japanac. Skonta Bosanac da je on sljedeći pa kaže: „U ime Bosne i Bosanaca ja bacam Japanca.“

- 3) *Dođu ispred Boga Nijemac, Amerikanac, Cigo i Cigićev brat i sestra. I pita njih Bog: „Kako ste umrli?“ Kaže Nijemac: „Tata mi kupio Porsche i ja se sudario i umro.“ Kaže Amerikanac: „Tata mi kupio Lamborghini i ja se sudario i umro.“ A kažu Cigići: „Nama tata kupio jugo, a mi umrli od gladi.“*

Iz prvog primjera možemo zaključiti kako je Bosanac gotovo uvijek glup, ali snalažljiv, a komika proizlazi iz naše nemogućnosti predviđanja njegovih reakcija u zadanoj situaciji. On ne bira sredstva i metode kako bi postigao željeni cilj već ako treba, na šaljiv način gazi sve pred sobom. Na ovaj vic mogao bi se nadovezati i drugi primjer u kojima se pojavljuje Bosanac sa još dodatna tri aktera (uglavnom predstavnici triju nacija), ali u ovom je slučaju on reprezentant Jugoslavije. Kao i prethodno, on naravno biva pobjednik, nadvlada svoje protivnike kako i Marks (1991) ističe – „svojom spretnošću, domišljatošću i lukavošću, pa nestaju sve asocijacije na njegovu glupost i ograničenost“. Dakle, tema je takvih viceva uvijek neki vid natjecanja, prepreka ili zadataka koje valja riješiti i savladati. Isto tako je i sa likom Ciganina u kojem on uglavnom uvijek bude osramoćen od strane drugih aktera, no svakako kroz šaljiv i komičan način. On takvu svoju ulogu u vicevima prihvaća.

Na formalnom planu postoje i vicevi kojima se spontano nameće paralela s bajkom i njezinom tročlanom strukturom, što možemo primijetiti i u prethodno gore navedenim vicevima. Osnovna shema europske bajke koju navodi Marks (1991) jest: teškoća/njezino savladavanje, zadaće/rješenje, borba/pobjeda. S bajkom i ostalim vrstama tradicijskog pripovijedanja dijeli i ostale karakteristike: u dječjim su vicevima česti počeci tipa *Bio jednom* (Mujo, Haso, Amerikanac, Rus...); u ritmiziranim se dijelovima nerijetko skriva poanta, česti su neverbalni dijelovi, pokretima se zamjenjuje govor, tj. dijelovi teksta koji se time ublažuju ili prekrivaju.⁴⁰ Primjer takvog bajkovitog početka, ali ne tako bajkovitog završetka ispričao nam je četrnaestogodišnji dječak Dario iz Miklavca:

⁴⁰ Marks, Lj. (1991.) Dječji vicevi – mogućnosti klasifikacije i interpretacije. Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, Vol. 28 No. 1, str. 220

Bio jednom Mujo na služenju vojnog roka i šalje baki paket s porukom: „Draga baba, ako izvučeš ovaj mali osigurač, dobit ću tri dana dopusta!“

Dok prethodne viceve pričaju i odrasli, isključivi su dio dječjeg omiljenog pripovjedačkog repertoara vicevi za zastrašivanje s poantom. Ljiljana Marks (1991) navodi ovakav primjer:

*U mračnom, mračnom gradu,
u mračnoj, mračnoj ulici,
u mračnoj, mračnoj kući,
u mračnoj, mračnoj sobi,
u mračnom krevetu
čuo se strahovit glas:
- Mama, meni se piški! (kraj je izgovoren piskutavo)*

Ovo je jedan od izvrsnih primjera koja stavlja slušatelja u situaciju da očekuje jezivi kraj, pa možda da ga pomalo i zastraši. Ovakvi su vicevi najčešće tročlani i vrlo dugi pa bismo ih čak mogli nazvati i pričicama. Atmosfera koju stvaraju „puna je straha, pritajene jeze u očekivanju strašnog događaja u kojem dijete čak mijenja glas i intonaciju prilikom čitanja ili izvođenja.“ Poanta je, međutim, vrlo „banalna i smiješna“ pa bismo čak mogli reći da u tim vicevima ima podosta ironije.⁴¹

Za razliku od ostalih do sad spomenutih žanrova, podulje smo se zadržali kod analize viceva prvenstveno iz razloga što su oni dio jedne od najstarijih pripovjedačkih tradicija, a i jedan su od rijetkih oblika koji stvaraju probleme prilikom njihova klasificiranja. Ne moramo se pitati „živi li on i kako i u sadašnjosti – nema doba, a zacijelo i predjela u kojemu se vic ne bi dao pronaći, kako u životu tako i u književnosti.“ Time nije rečeno da je vrednovanje vica svagda i svuda jednako. Ima doba u kojima vic dopijeva do najviših umjetničkih vrsta i oblika, ima drugih doba u kojima se mora zadovoljiti time da bude u najširem smislu pučki. Gdje god je međutim vic pučki, on svojom „vrstom i svojim načinom šaljenja označava rasu,

⁴¹ Prema: Marks, Lj. (1991.) Dječji vicevi – mogućnosti klasifikacije i interpretacije. Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, Vol. 28 No. 1, str. 221

narod, skupinu i vrijeme iz kojih je svaki put proistekao.“⁴² Možda je za kraj ovog poglavlja o vicevima najbolja misao Lutza Röhricha (Marks, 1991): „*Nema novih viceva: postoje samo novi ljudi koji još ne znaju stare viceve.*“

5.7. Spomenar

Rječnik hrvatskog jezika (Školska knjiga, Zagreb, 2000) opisuje spomenar na sljedeći način: „*Spomenar – đачka bilježnica posebna oblika i opreme koja se daje dragim kolegama da u nju upišu svoje ime uz popratni tekst radi čuvanja uspomene.*“ No kako je slika također važan dio svakog spomenara, točnija definicija bi bila: da se u nju nešto nacrti ili naslika, napiše neki tekst i upiše svoje ime. Iako su spomenare imali i pisali uglavnom đaci, Duran (Duran, 2003) tvrdi kako bi termin bio potpun ukoliko bi se iz „definicije izbacio pridjev đачki“ s obzirom na to da su ga posjedovali i neki stariji ljudi.⁴³

Cilj ovog duljeg i središnjeg istraživačkog poglavlja o spomenarima bio je prikupiti i istražiti ovu građu iz što duljeg razdoblja, utvrditi što sve sadrže spomenari i kakva je trajnost i promjenjivost ovoga žanra. U analizi nam je pomogla knjiga Mirjane Duran – *Tradicija spontane kulture djece i mladih - Spomenar i dnevnik*⁴⁴, kao i njezin znanstveni rad pod nazivom *Spomenar – tradicijski žanr spontane kulture djece i mladih*.⁴⁵ Istraživanje smo ograničili na područje Međimurske županije, točnije okolice grada Čakovca. U prikupljanju građe pomogli su nam poznati stanovnici spomenutog grada i okolice, njihove majke i bake, kolege i prijatelji kao i djeca. Bavili smo se s 13 spomenara čija se starost vidi iz tablice koja slijedi.

Desetljeće	Broj spomenara
1980. – 1990.	1
1990. – 2000.	1

⁴² Prema: Jolles, A. (2000). Jednostavni oblici. Vic. Matica hrvatska, Zagreb, str. 230

⁴³ Prema: Duran M. (2003.) Tradicija spontane kulture djece i mladih. Spomenar i dnevnik. Naklada Slap, Jastrebarsko, str.15

⁴⁴ Isto.

⁴⁵ Duran M. (2004) Spomenar – tradicijski žanr spontane kulture djece i mladih. Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja, Vol. 13 No. 3 (71)

2000. – 2010.	7
2010. – 2019.	4

Tablica 1. Broj analiziranih spomenara po desetljećima

5.7.1. Što sve sadrže spomenari

Stihovi iz spomenara prenose se s generacije na generaciju što potvrđuje i činjenica da iste stihove koje pronalazimo danas možemo naći i na kraju 19. i na početku 21. stoljeća. „Spomenari imaju relativno ustaljenu strukturu, koja se sačuvala do danas.“⁴⁶ Listajući prikupljene spomenare uvidjeli smo da se na prvim stranicama gotovo svakog spomenara nalaze neke početne upute vlasnika što upisani smiju, odnosno ne smiju raditi. One se javljaju u različitim varijantama, a mi smo izdvojili dva, relativno slična, a opet različita primjera iz spomenara iz 2000. i 2005. godine:

1) primjer – Spomenar: Srnec, T., Peklenica, 2000.)

1. *Crtaj bojicama!*
2. *Ne šaraj!*
3. *Lijepo piši!*
4. *Ne crtaj flomasterima!*
5. *Ne crtaj olovkom!*

2) primjer – Spomenar: Goričanec, I., Sveti Martin na Muri, 2005.)

*Riši,
briši,
crtaj,
piši!*

Oba primjera jasno daju do znanja da vlasnici pozivaju da se u spomenar može i crtati i pisati ovisno o sklonostima i željama upisanih, no prvi ima strogo određena pravila da je nešto dozvoljeno, a nešto nije, dok drugi primjer pušta mašti na volju da upisani jednu ili dvije stranice uredi po vlastitoj želji, na način koji su oni osmislili. Uz ove primjere Duran (2004) navodi i neke tradicionalne varijante početaka koji više liče na poziv negoli na upute:

„*Tko mi želi učiniti*

⁴⁶ Isto, str. 534

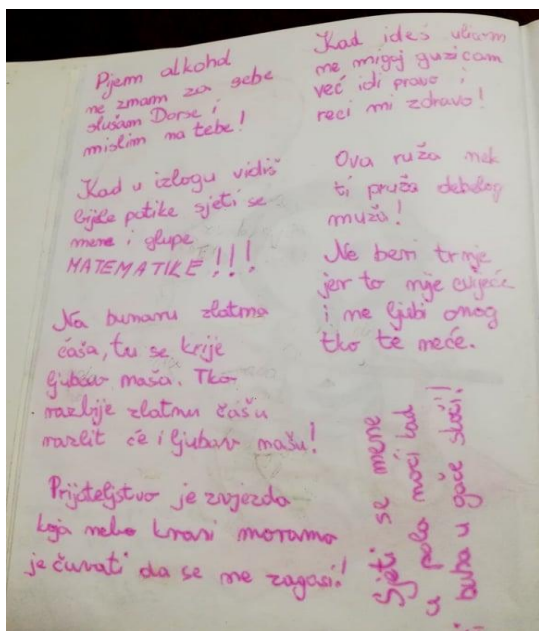
jedan mali dar,
neka mi se upiše u moj SPOMENAR!“

Ili

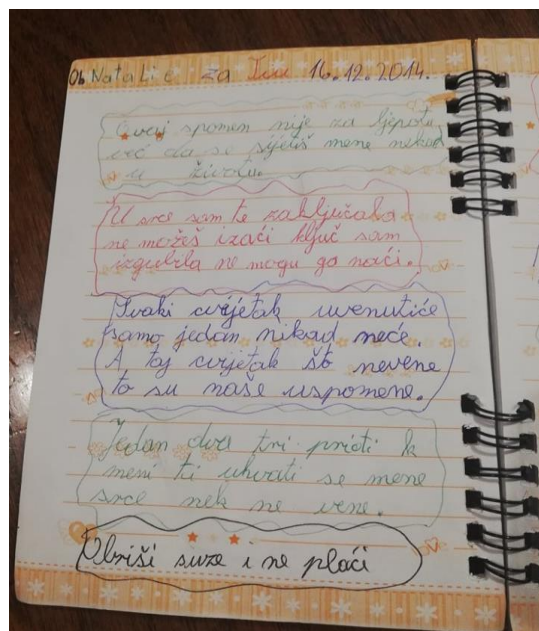
„Tko mi je prijatelj,
tko mi dobro misli,
nek mi za budućnost
jedan spomen smisli.“⁴⁷

Iz ovih tradicionalnih primjera možemo zaključiti odakle dolazi ime spomenar: spomen i dar - jer stranice spomenara doista i nalikuju na darove bilo u obliku postojanih stihova ili vlastitih želja.

Listajući dalje, uvidjeli smo da postoje različiti spomenari. Ima stranica na kojima upisani samo crtaju ili slikaju uz potpis, ali i stranica na kojima postoji samo tekst. No važno je napomenuti da prilikom unosa stihova u spomenar, upisani pred sobom nemaju nikakav predložak već pišu prema vlastitom sjećanju. Primjere takvih stranica izdvojili smo iz raznih spomenara i iz različitih godina njihova nastanka:

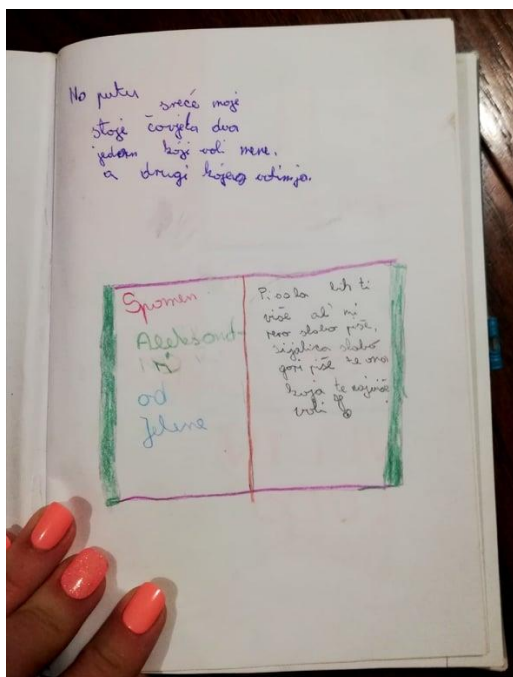

Slika 1. Primjer stranice u kojima upisani pišu samo neki tekst
(Spomenar: Vuri A, M. Središće, 1999.)

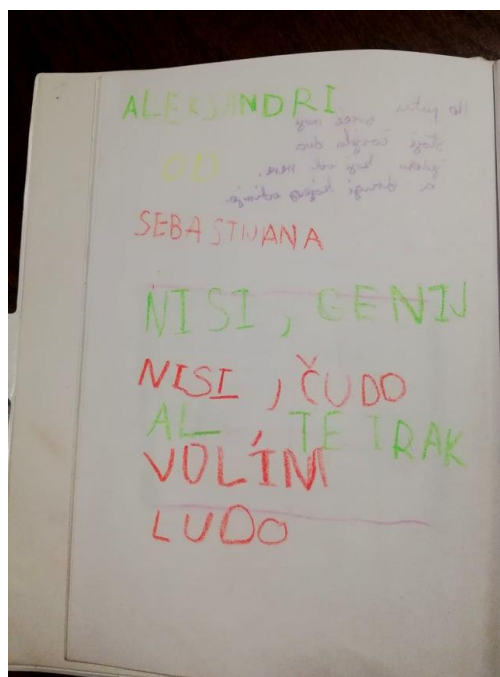

Slika 2. Primjer stranice u kojima upisani pišu samo neki tekst
(Spomenar: Bakač, T., Zasadbreg, 2014.)

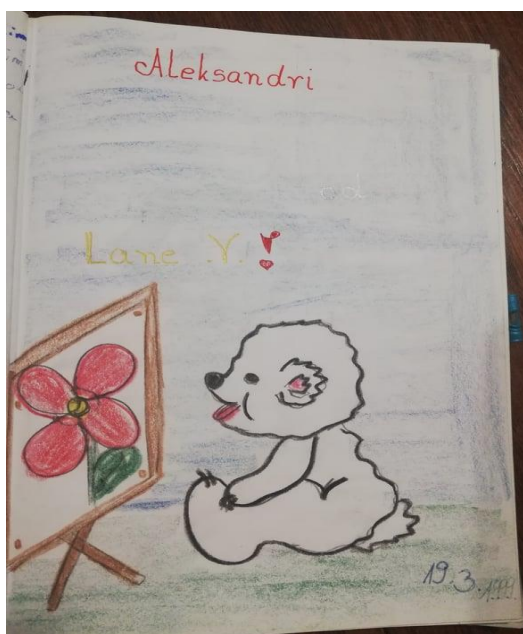
⁴⁷ Isto.

Slika 3. Primjer stranice u kojima upisani pišu samo neki tekst (Spomenar: Vuri, A., M. Središće, 1991.)

Slika 4. Primjer stranice u kojima upisani pišu samo neki tekst (Spomenar: Vuri, A., M. Središće, 1991.)

Slika 5. Primjer stranice na kojoj upisani samo crtaju ili slikaju (Spomenar: Vuri, A., M. Središće, 1991.)

Slika 6. Primjer stranice na kojoj upisani samo crtaju ili slikaju (Spomenar: Goričanec, I., Sveti Martin na Muri, 2004.)

Promatrajući stranice spomenara dalje, naišli smo na listove, kako ih Duran naziva *Šaljive listove* (Duran, 2004) u kojima upisani uglavnom ostaju anonimni, ili samo stavljaju inicijale, pa smo ih izdvojili nekoliko:

*Do, re, mi, fa, so, la, skini se do gola,
Ako ne do gola onda barem do pola.*

(Spomenar: Srnec, T., Peklenica, 2000.)

*Proljeće je, ptice to rade, pčelice to rade, leptiri također,
hoćemo li i mi? Zaboravi, ni jedan čovjek ne može letjeti!*

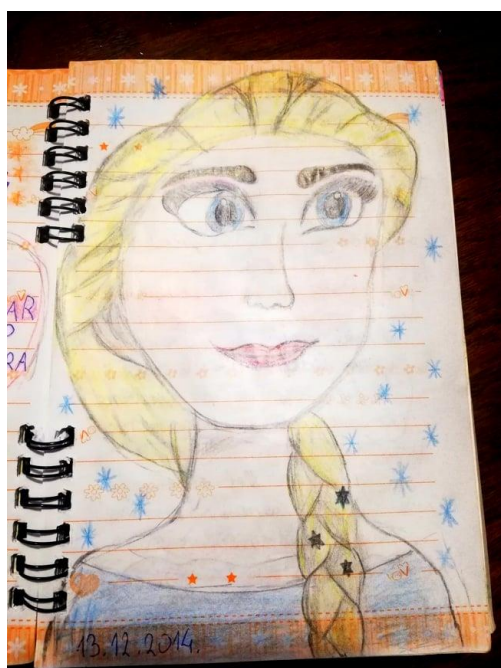
(Spomenar: Srnec T., Peklenica, 2000.)

Hej srećo, pišem ti sporo jer znam da sporo čitaš. Javljam ti se iz ludnice. Ovdje je super. Svaki dan skačemo u bazen, a kada smo dobri napune nam ga vodom.

(Spomenar: Goričanec, I., Sveti Martin na Muri, 2005.)

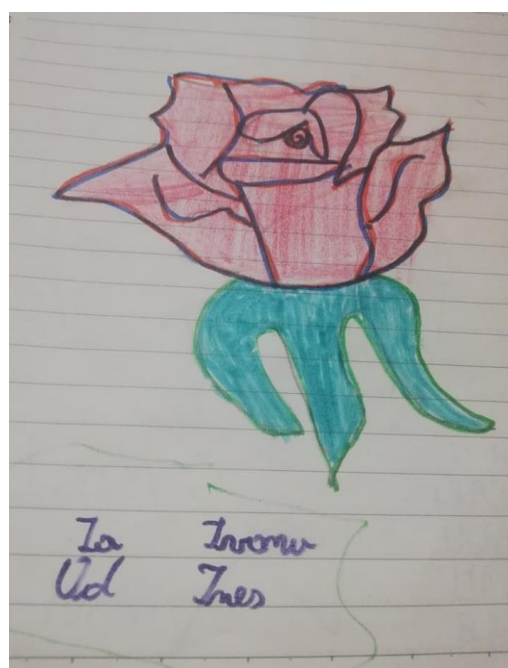
Ovakvi su listovi izmišljeni s namjernom da izmame osmijeh onima koji ga čitaju.

Kada smo nakratko zanemarili stihove i usredotočili se samo na slike i crteže, uvidjeli smo kako se neki motivi učestalo ponavljaju kroz gotovo sve analizirane spomenare. Jedan od najčešćih motiva je svakako cvijeće koje se pojavljuje na gotovo svakoj stranici svih spomenara. Ostale vodeće teme spomenarskih slikara su razne životinje, junaci crtanih filmova, nebeska tijela, kuće, krajolici, jedrilice i barke, pa onda i ostalo.

Slika 7. Primjer jedne od vodećih tema spomenarskih slikara: likovi iz crtanih filmova

(Spomenar: Bakač, T.,
Zasadbreg, 2014.)

Slika 8. Primjer jedne od vodećih tema spomenarskih slikara: cvijeće

(Spomenar: Goričanec, I.,
Sveti Martin na Muri, 2005.)

Zanemarujući činjenicu o cjelovitosti likovnog i jezičnog izražaja, baveći se samo onim što je napisano, uočavaju se tri osnovne skupine govornih poruka:

1. Osobne poruke (nisu tradicionalne)
2. Govorne poruke preuzete iz književnosti
3. Tradicionalne spomenarske govorne poruke.⁴⁸

Za osobne, netradicionalne poruke najčešće se odlučuju odrasli koji se upisuju u spomenar (učitelji, roditelji itd.), ali i neki vršnjaci. Takve poruke pronašli smo u svim analiziranim spomenarima bez obzira na desetljeće u kojem su nastali. Izdvojili smo nekoliko takvih primjera:

*Nije važna boja, Nije važan ten,
nisu važne ocjene, nije važna ljepota.*

Važan je mir duše i iz srca – dobrota.

Tia, upamti misli te i nek one s tobom kroz život – lete!

Radost je dar Božji. Budi radosna!

Želi ti tvoja vjeroučiteljica D. Fučko

(Spomenar: Bakač, T., Zasadbreg, 2014.)

lii

Što god misliš jasno kaži,

Budi iskrena i ne laži.

S usana nek ti blista,

Istina iz srca čista.

Želim ti puno radosti i sreće. Maja

(Spomenar: Branda, E., Mursko Središće, 2015.)

Ova je skupina tekstova najvjerojatnije najviše poželjna u spomenarima od strane vlasnika, jer ovakvi stihovi i želje dolaze iz srca onih koji ih upisuju s obzirom na to da su ih i sami osmislili, pa zauzimaju posebno mjesto, kako na listu papira, tako i kod vlasnika spomenara.

⁴⁸ Duran M. (2004) Spomenar – tradicijski žanr spontane kulture djece i mladih. Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja, Vol. 13 No. 3 (71), str. 536

Govorne poruke preuzete iz književnosti stihovi su poznatih pjesnika ili pripovjedača koje nalazimo bez navođenja autora. Primjere ovakvih stihova pronašli smo u svega nekoliko spomenara, a evo i primjera kojeg smo izdvojili:

Smijeh je kočnica protiv starenja!

Za uspomenu od B. Tanje

(Spomenar: Škrlec, K., Vratišinec, 2007.)

Razlog minimalnog pojavljivanja ovakvih stihova najvjerojatnije je taj što su riječi uglavnom poprilično ozbiljnog karaktera, pa ih upisani smatraju nepotrebnim. Ovo se može povezati i sa činjenim da su i upisani kao i vlasnici spomenara gotovo uvijek djeca.

Najbrojnije, u svim razdobljima, jesu spomenarske tradicionalne govorne poruke, koje se s obzirom na njihovu učestalost mogu razvrstati po tematskoj jezgri. Najučestalija tema je svakako ljubav i to u svim njezinim oblicima – definiranje ljubavi, izjave ljubavi, o ljubavi i slično. Nakon ljubavi svakako slijedi prijateljstvo, pa odnos mene i tebe, pozivi, upute, stihovi uspomena u smislu ti se sjeti mene, ja te neću zaboraviti, a zatim u nešto manjem broju stihovi o muškarcima i dječacima, o budućnosti, sadašnjosti i prošlosti, školski i savjeti. Svaka se od ovih tema javlja u dvije varijante, ozbiljnoj i šaljivoj. Pogledajmo prikupljene primjere za pojedine navedene vrste, vodeći računa o tematskoj jezgri, te ozbiljan i šaljiv pristup:

Ozbiljan pristup:

- **O ljubavi**

*Voli onog tko je dobar,
a ne onog tko je lijep.
Jer dobrota sreću stvara,
a ljepota razočara.*

Šaljiv pristup:

*Ti me pitaš koga volim
evo da ti odgovorim
brže čitaj prva slova
evo tebi odgovora! - TEBE*

(Spomenar: Bakač, T., Zasadbreg, 2014.) (Spomenar: Bakač, T., Zasadbreg, 2014.)

- **O prijateljstvu**

*U srce sam te pozvala
dušu si mi prepoznala.
Pravo prijateljstvo će ti donijeti sreću,
Ali moraš biti sretna za sreću.*

*Puši, puši vjetriću
Samo ne po moru
jer se moja prijateljica
kupa u lavoru.*

(Spomenar: Bakač, T., Zasadbreg, 2014.) (Spomenar: Srnec, T., Peklenica, 2000.)

- **Ti se sjeti mene – uspomena**

*Ovaj spomen nije za ljepotu,
već da se sjetiš mene
nekad u životu.*

*Kad se popneš na brdašce
stavi ruke na srdašce,
pa se sjeti mene i moje USPOMENE.*

(Spomenar: Bakač, T., Zasadbreg, 2014.)

(Spomenar: Branda, E., Mursko
Središće, 2015.)

- **Želim ti**

*Koliko se Zemlja okreće oko Sunca
toliko ti želim radosti i sreće.*

*Ova ruža nek ti pruža
debelog muža.*

(Spomenar: Bakač, T., Zasadbreg, 2014.)

(Spomenar: Vuri, A., M. Središće, 1999.)

- **Škola**

*Ljubav je slatka
al' nije za đaka!
Za đaka je svijet
kada dobiješ pet!*

*Kad u izlogu vidiš bijele patike
sjeti se mene i glupe MATEMATIKE!*

(Spomenar: Vuri, A., M. Središće, 1999.)

(Spomenar: Srnec, T., Peklenica, 2000.)

- **Kakvi su muškarci i dječaci**

*Muškarac je glumac
koji glumi s tobom,
kad odigra ulogu
on ti kaže zbogom.*

*Ako ti dečko kaže
da bi za tebe život dao,
ti mu lijepo reci
da je s Marsa pao.*

(Spomenar: Vuri, A., M. Središće, 1999.)

(Spomenar: Bakač, T., Zasadbreg, 2014.)

Kada se 150 govornih poruka, s uočljivom tematskom jezgrom, razvrsta u 8 navedenih kategorija, dobiva se sljedeća učestalost izražena u postocima:

		%
Ljubav	definiranje ljubavi	12,7
	izjave ljubavi i naklonost	6
	o ljubavi	18,7
Prijateljstvo	definiranje prijateljstva	6,7
	izjave prijateljstva	11,3
Ti i ja	o tebi	8
	ja ti želim	7,3
	ti se sjeti mene	8,7
	ja te neću zaboraviti	3,3
Savjeti		4
Muškarci i dječaci		3,3
Budućnost – sadašnjost – prošlost		4,7
Pozivi i upute		2,7
Škola		2,7

Tablica 2. Učestalost govornih poruka razvrstanih po tematskoj jezgri

Treba naglasiti da je svaka različita poruka brojena samo jednom, iako se u obrađenom uzorku spomenara ponavlja više puta. Dakle, svaka je brojena poruka različita. Ova tablica potvrđuje ljubav kao vodeću temu i to ljubav u najširem smislu riječi - traži se odgovor na pitanje što je to ljubav, govori se o ljubavi, izjavljuje se ljubav. Što se prijateljstva tiče, osim samog definiranja, jasno je izražena i briga hoće li prijateljstvo ostati i nakon odlaska iz škole. Vlasnik spomenara nalazi i mnoge hvalospjeve svojoj ljepoti i dobroti te dobre želje za budućnost.

Razgledajući spomenarske stranice uočava se kako spomenari "ostaju isti i bivaju različiti". Iako se stihovi prenose s generacije na generaciju, nailazimo na različite varijante što svjedoči o inovacijama. Onaj tko upisuje stihove nema pred sobom pisani predložak, nego ih piše po sjećanju, pa odatle, kao i inače u usmenim književnim oblicima, „svaki novi kazivač ima svoju, donekle drugačiju, interpretaciju.“

Danas se spomenari najčešće pišu u četvrtom razredu osnovne škole, a nakon „trinaeste godine gotovo ih više i nema jer ih zamjenjuju pjesmarice“. Spuštanje na mlađu dob, naravno, nosi i neke promjene, pa crteži postaju karakteristično dječji, rijetko se koriste književni predlošci i osobno sročene poruke. Spomenari cijelo to vrijeme zadržavaju svoju osnovnu strukturu. Onaj tko se upisuje zauzima jednu stranicu bijeloga papira na kojoj stvara cjelinu od slike i riječi. Manje je onih, i nekad i danas, koji samo nešto nacrtaju ili samo nešto napišu.⁴⁹ Možemo reći kako su spomenari uspomena na zajedničke školske dane, na koje se svatko od nas uvijek voli vraćati jer je to bilo vrijeme radosti, smijeha, dobrih igara i još boljih prijatelja.

⁴⁹ Prema: Duran M. (2004) Spomenar – tradicijski žanr spontane kulture djece i mladih. Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja, Vol. 13 No. 3 (71), str. 542

6. Zaključak

Kada je riječ o kulturi jednog naroda, pored segmenata kulture materijalne i običajne naravi svakako treba prozboriti o specifičnoj usmenoj kulturi, poglavito u usmenoj umjetnosti riječi (govora), iskazanoj u pojedinim stvaralačkim oblicima. U usmenoj komunikaciji dominantna uloga pripast će upravo primaocu. Naime, ono što on prihvati živjet će, a poruke ili pak oblike koje odbaci zaboravljaju se, nestaju. U svome glasovitom članku *Folklor kao naročit oblik stvaralaštva*, Pjotr Bogatirjov i Roman Jakobson zastupaju tezu da usmeno djelo postoji tako što ga kazivač priopćava krugu slušatelja, koji ga onda dalje reproduciraju, ostvarujući pritom svoju vlastitu interpretaciju. Da bi to djelo uopće bilo prihvaćeno, ono mora zadovoljiti očekivanja slušalaca, mora se kretati u određenim okvirima, mora udovoljiti tradiciji ako želi živjeti.⁵⁰ Upravo je to glavni razlog zašto su djeca prihvatila pojedine usmene oblike – ispunili su njihova očekivanja: oblici/djela posjeduju šalu, igru, pokreću maštu, smijeh, pa i strah, ljutnju, sjetu, poistovjećuju se s likovima, zajedno s njima „kažnjavaju“ zlo i „nagrađuju“ dobro poklanjajući im svoj osmijeh i divljenje. Pored toga, usmeni oblici koji su namijenjeni djeci puni su odgojnih i spoznajnih sastavnica. U prvom redu bogate dječji rječnik, potiči govornu aktivnost, oslobađaju dječji govor, motiviraju djecu da govore slobodno i tečno, pridonose pravilnom izgovoru pojedinih glasova, smanjuju govorne smetnje, izgrađuju dikciju, naglasak, intonaciju. Obogaćuju dječju spoznaju, motiviraju djecu na kreativne govorne igre prema vlastitom interesu, snažan su poticaj govorne kreativnosti, pomažu u izražavanju odnosa prema drugima, uče ih brojnim vrijednostima, pa tako i razlikovanju dobrog od lošeg. Neosporno je dakle reći kako su ovi oblici neophodan i važan dio dječjeg odrastanja. Pa tako bi se za kraj mogli složiti s rečenicom koju je jednom prilikom izrekao Benjamin Franklin: „*Ili napiši nešto vrijedno čitanja ili napravi nešto vrijedno pisanja.*“

⁵⁰ Hranjec, S. (1991.) Zipka vu horvatskom cvetnjaku. Tiz »Zrinski«, Čakovec, str. 93 - 94

7. Sažetak

Svrha ovog rada bila je prikazati na koji način usmena književnost, odnosno usmeni oblici utječu na razvoj i mišljenje kod djece. Prije toga, u radu se definira sam pojam usmenosti za djecu, a zatim se pobliže opisuje svaki od oblika: uspavanke, brojalice, brzalice, zagonetke, rugalice, bajke, basne, vicevi i spomenari. Analiza viceva i spomenara podrazumijevala je prikupljanje građe od strane stanovnika Međimurske županije, odnosno mjesta u okolici grada Čakovca. Prilikom istraživanja mogli smo zaključiti kako su vicevi i spomenari kroz povijest, pa i danas najmanje istraživani oblici i kako bi njima trebalo posveti više vremena. Analiza je pokazala kako su usmeni oblici neizostavan dio dječjeg odrastanja koji ih od malih nogu uvode u svijet igre i mašte.

Ključne riječi: usmena književnost, djeca, usmeni oblici za djecu

Summary

The purpose of this research was to show how oral literature, respectively their oral forms influence the development and thinking of children. Before hand, the term literature for children was defined in the research, which was described by each form: lullabies, counters, jigsaw puzzles, riddles, fairy tales, fables, jokes, and memorials. The analysis of jokes and memorials entailed the collection of material from the inhabitants of Međimurje county, respectively the places around the city Čakovec. Throughout the research we could conclude that jokes and memorial through history, and even today are the least researched forms, and how we should devote more time on them. The analysis showed how oral forms literature are an indispensable part of a child's upbringing which introduces them to the world of games and imagination from a young age.

Key words: oral literature, children, oral forms for children

8. Literatura

1. Boškovič-Stulli, M. (1983). Svijet bajke i dijete. U: Usmena književnost nekad i danas. Beograd: Prosveta
2. Botica, S. (1995.) Hrvatska usmenoknjiževna čitanka. Školska knjiga, Zagreb
3. Duran M. (2003.) Tradicija spontane kulture djece i mladih. Spomenar i dnevnik. Naklada Slap, Jastrebarsko
4. Hranjec, S. (1991.) Zipka vu horvatskom cvetnjaku. Tiz »Zrinski«, Čakovec
5. Jolles, A. (2000). Jednostavni oblici. Vic. Matica hrvatska, Zagreb
6. Kekez, J. (1986). Usmena književnost u: Uvod u književnost (priređili Zdenko Škreb – Ante Stamać), Globus, Zagreb

ČLANCI

Duran M. (2004) Spomenar – tradicijski žanr spontane kulture djece i mladih. Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja, Vol. 13 No. 3 (71)

https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=24476

Dragić, M. (2013.) Općedruštveni značaj usmene književnosti: Utjecaj hrvatske usmene tradicije u suvremenoj književnosti za djecu i mlade.

<https://www.bib.irb.hr/631063>

Hameršak, M. (2009). Usmenost za djecu u hrvatskoj etnologiji i folkloristici. Stud. ethol. Croat., vol. 21

<https://hrcak.srce.hr/45121>

Nikolić, D., Botica, S. (2007.) Brzalice i brojalice (analiza najnovijih zapisa). Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb.

<https://www.bib.irb.hr/355747>

Marković, J. (2008) Osobni mit , mit o djetinjstvu i obiteljski mit u usmenom narativnom diskursu? Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, Vol. 45. No. 2

https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=49518

Marks, Lj. (1991.) Dječji vicevi – mogućnosti klasifikacije i interpretacije. Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, Vol. 28 No. 1

https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=113818

Perić-Polonijo, T. (1985.) Usmena književnost u programu i udžbenicima književnosti. Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, Vol. 22 No. 1

https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=77278

Predojević, Ž. (2012.) Narodne usmene uspavanke u suvremeno doba – od klasifikacije do izvedbe. Filozofski fakultet Sveučilišta u Pečuhu

[file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/649274.Predojevi Narodne usmene ospavanke u suvremeno doba od klasifikacije do izvedbe .pdf](file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/649274.Predojevi_Narodne_usmene_ospavanke_u_suvremeno_doba_od_klasifikacije_do_izvedbe_.pdf)

ENCIKLOPEDIJE, LEKSIKONI, RJEČNICI

Hrvatski opći leksikon, Leksikografski zavod Miroslava Krleže, Zagreb, 1996.

Opća enciklopedija Jugoslavenskog leksikografskog zavoda 8 Š-Žva, ur: Josip Šentija, Zagreb, 1982.

Rječnik hrvatskoga jezika, Anić, V. LZ Miroslav Krleža i Školska knjiga, Zagreb, 2000.

POPIS SLIKA

Slika 1. Primjer stranice u kojima upisani pišu samo neki tekst

Slika 2. Primjer stranice u kojima upisani pišu samo neki tekst

Slika 3. Primjer stranice u kojima upisani pišu samo neki tekst

Slika 4. Primjer stranice u kojima upisani pišu samo neki tekst

Slika 5. Primjer stranice na kojoj upisani samo crtaju ili slikaju

Slika 6. Primjer stranice na kojoj upisani samo crtaju ili slikaju

Slika 7. Primjer jedne od vodećih tema spomenarskih slikara: likovi iz crtanih filmova

Slika 8. Primjer jedne od vodećih tema spomenarskih slikara: cvijeće

POPIS TABLICA

Tablica 1. Broj analiziranih spomenara po desetljećima

Tablica 2. Učestalost govornih poruka razvrstanih po tematskoj jezgri